

ירח האיתנים

עיונים וביאורים בעניני
יום הכפורים

תשרי תשע"ב

רשימת המקורות

יום הכיפורים

"עיצומו של יום מכפר"
תוקף קדושת היום

ע"פ לקוטי שיחות ח"ד עמ' 1149 ואילך

"ביצד מתודין כו"
ויתודו אל ה'

ע"פ לקוטי שיחות חלק יז, עמ' 193 ואילך

גדר חיוב התשובה שחל ביום הכפורים
שובו אלי

ע"פ לקוטי שיחות חלק כט עמ' 203

פנינים:

רסיסי טל

בגדי לבן חדשים ע"פ לקוטי שיחות חלק כ"ח ע' 224 / וידוי בלי עזיבת החטא ע"פ לקוטי שיחות חכ"ז ע' 211
/ תשובה בבני נח ע"פ לקוטי שיחות ח"ו ע' 53 / "נעקר עונו מתחילתו" ע"פ לקוטי שיחות ח"ו ע' 54

דברי חפץ

ועמך כולם צדיקים – ביום הכיפורים ע"פ לקוטי שיחות חט"ז ע' 337 / על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע ע"פ
תורת מנחם – התועדויות ח"ח ע' 229 / נעילה – ישראל ומלכא בלחודוהי ע"פ "תורת מנחם – התועדויות"
ח"ח ע' 229 / תשובה לאחר יום הכיפורים ע"פ "תורת מנחם – התועדויות" תשמ"ג ח"א ע' 87

תורה אור

עבודת כהן גדול בבגדי לבן ע"פ לקוטי שיחות ח"ב ע' 411 / תשובה של שבת ע"פ "תורת מנחם – התועדויות"
חכ"ט ע' 16 / נפשי אליך תערוג ע"פ "תורת מנחם – התועדויות" חל"ב ע' 112 / ה"שובה" שלאחרי ה"תשובה"
ע"פ "תורת מנחם – התועדויות" ה'תשד"מ ח"א ע' 35

נשארו מספר מצומצם של מתפללים שעמדו ליד הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש, שכן הם ראו שהרבי יושב על מקומו בלי שינוי.

התלהבותו של איסר החזן באמירת ה"העבודה" היתה כל כך גדולה שלא שמע כלל מכל הרעש והמהומה שהיו בבית המדרש והתפלל כדרכו את סדר ה"עבודה" ו"כורעים" בלי שום הפסק.

(ספר השיחות ה'תש"ד עמ' 26-28)

פתח דבר

בעזרי"ת.

מתוך שבח והודי' להשי"ת הננו שמחים להגיש בפני קהל שוחרי התורה ולומדי', את הקונטרס "ירח האיתנים" – עיונים, ביאורים ופנינים יקרים בעניני הימים הנוראים – יום הכפורים, מתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זיע"א, המבארים עניני מועד זה ע"פ המבואר בהרחבה בתורת החסידות.

וזאת למודעי, כי בדרך כלל לא הובאו הביאורים בשלימותם, ואף עברו עריכה, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנסמנו ברשימת המקורות שבסוף הקונטרס), שם נתבארו הדברים באריכות, במתיקות ובתוספת מראי מקומות.

ויה"ר אשר יזכה השי"ת את כלל ישראל בכתיבה וחתומה טובה לשנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות, ונזכה לקיום היעוד "והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים וגו' והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים" (ישעי' כז, יג) בעגלא דידן, אכי"ר.

מכון אור החסידות

ימי הסליחות, ה'תשע"א

של יום כיפור. כשהי' מתחיל לומר את ה"עבודה" היה מרים קולו בצעקה "אתה" ולא כדרך החזנים להתחיל את ה"עבודה" כשצועקים "אתה כוננת". באמירת כורעים של "והכהנים" היתה לו "תנועה" שמקובל שכך ניגנו בבית המקדש. כשאסר החזן היה מנגן ב"כורעים" לא היה אף אחד בבית הכנסת שלא היה מוריד דמעות.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש היה נוהג בשעת ה"עבודה" של יום כיפור להתפלל בחדר מיוחד שליד בית המדרש הגדול. הדלת היתה פתוחה במקצת ומכוסה בוילון.

הסדר הי', שבתחילה היו המתפללים כורעים, לאחר מכן היה החזן מתחיל לנגן ו"הכהנים". כשהחל החזן לנגן "והכהנים" היה הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש נכנס לאולם בית המדרש, מתיישב על כסא ועוזר לחזן בנגינה. לפעמים היה מצטרף לנגינה ולפעמים היה מנצח בידידו לפי תנועת הניגון.

התעוררות המתפללים באה מכוונות אבא – הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש

בליובאוויטש היה אדם בשם בערע אברהם'קעס, אדם חזק ותקיף, שאמר: פטור נו, אני לא אבכה ב"כורעים" של איסר החזן. הוא היה מתפלל ב"מנין" אחר בעיר. פעם אחת בא לבית המדרש של הרבי לשמוע תפלת ה"עבודה" ביום כיפור מאיסר החזן, ועמד ליד הכיור. כשהחל איסר החזן לנגן "והכהנים" בהתלהבות גדולה, התחיל בערע-אברהם'קעס לרעוד וליבב, שהיה מוכרח להחזיק עצמו בכיור כדי שלא יפול.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק אמר, שהתעוררות המתפללים באה לא כל כך מנגינת "והכהנים" של איסר מאשר מכוונות אבא – הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש. אלא שמכל מקום היו זקוקים גם לנגינה.

התלהבותו היתה כל כך גדולה שלא שמע כלל מכל הרעש והמהומה

שמעתי מכבוד אמי זקנתי הרבנית רבקה נ"ע, שפעם ביום כיפור בשעת אמירת ה"עבודה" נפל בליובאוויטש ברק ופרצה שריפה בעיר. בהלה אחזה בבית המדרש, כי לא ידעו היכן פרצה השריפה, ולנוכח הלהבות והעשן חשבו שהשריפה הקיפה גם את בית המדרש עצמו.

כמעט כל המתפללים ברחו אל מחוץ לבית המדרש. בגלל הריצה הבהולה והצפיפות הגדולה, נפלה אשה אחת בעזרת הנשים ושברה את הרגל ל"ע, ולמטה בבית המדרש

קובץ זה יוצא לאור לזכות האחים

הרה"ח הרה"ת ישראל אפרים מנשה שי'

והרה"ח הרה"ת יוסף משה שי'

וכל בני משפחתם שיחיו

זאיאנץ

ס. פאולו ברזיל

להצלחה רבה ומופלגה בגשמיות וברוחניות

צוות העריכה וההגהה:

[ע"פ סדר הא"ב]

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי', הרב יוסף גליצנשטיין,

הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב אברהם מן, הרב מנחם מענדל רייצס

יוצא לאור על ידי

מכון אור החסידות

ארץ הקודש
1469 President st. ת.ד. 2033
Brooklyn, NY 11213 כפר חב"ד 60840
likras@likras.org טלפון: 03-738-3734
718-534-8673

נרפס באדיבות

The Print House
538 Johnson Ave. Brooklyn, NY 11237
718-628-6700

אני נותן לכם חתיכת עוגה, והשי"ת יתן לכם שנה מתוקה

בשנת תרמ"ח או תרמ"ט, בערב יום כיפור, נכנס החסיד ר' זלמן אל אבי מיד אחרי התפלה ב"גוט יום טוב" שמח ורחב.

אבי היה אז במצב רוח רציני מאד ושקוע בספר שלמד, וענה לו:

אכן, כעת חג, וחג הוא מועדים לשמחה, אך זה הרי ערב יום כיפור, צריכים להיות במצב של התעוררות תשובה מעומקא דליבא, ותשובה היא חרטה על העבר וקבלה טובה על להבא.

ר' זלמן ענה:

רבי, אנחנו חיילים. ערב יום כיפור עד לצהרי היום, אמר השי"ת שהוא חג וציווה להיות בשמחה, אחרי הצהרים צריכים להתפלל מנחה, לומר "על חטא" ולעשות תשובה. וסיים:

רבי, תנו לי מזונות ("לעקא").

אבי היה מרוצה מאד מתשובתו של ר' זלמן, נתן לו חתיכת עוגה ואמר: אני נותן לכם חתיכת עוגה והשי"ת יתן לכם שנה מתוקה.

(ספר השיחות קיץ ה'ש"ת עמ' 10-11)

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש אמר: לאיסר יש "ראש ברזל"

אצל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש היה חזן בשם איסר, הוא היה "ישוב'ניק". הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" עשה אותו ל"ישוב'ניק". היה ירא אלקים ולמדן, כפי שהגדיר הוד כ"ק רבנו הזקן משמעותו של "למדן", על דרך משל גנב אינו מי שיכול לגנוב אלא מי שגונב, כך גם למדן אינו מי שיכול ללמוד, אלא מי שלומד.

הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק מוהר"ש אמר: לאיסר יש "ראש ברזל", הוא יכול ללמוד שמונה שעות בלי הפסק. איסר החזן היה נוהג בישוב שלו, שאחרי מעריב בתחילת הלילה היה שוכב לישון, קם בשעה שתים אחרי חצות ולומד עד אור הבוקר.

כשאיסר החזן היה מנגן ב"כורעים" לא היה אף אחד בבית הכנסת שלא היה מוריד דמעות

...לאיסר החזן היה נוסח מיוחד בתפלות הימים הנוראים, ובעיקר בתפלת ה"עבודה"

תוכן העניינים

דרכי החסידות

אמרות קודש מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש נ"ע

תוקף קדושת היום

"עיצומו של יום מכפר" ז
גילוי היחוד העצמי דבנ"י והקב"ה ביום הכיפורים

ויתודו אל ה'

"כיצד מתודין כו" יב
ב' ענינים בהודי' – קבלה על העתיד וחרטה על העבר

שובו אלי

גדר חיוב התשובה שחל ביום הכפורים כב
ידקדק בלשונות הש"ס והרמב"ם לענין החילוק בין עשי'ת ויוה"כ / יבאר דא"א
לומר דליכא חיוב תשובה עצמי ביוה"כ והוא רק תנאי צדדי, רק י"ל שהחיוב שישנו
הוא בגדר אחר מעשי'ת / יבאר דתשובה סתם היא חיוב שאין הזמ"ג, וזוהי חלות
החיוב המחודשת שביוה"כ שנקבע זמן לתשובה / יקשה מהו חיוב תשובה דיוה"כ
אחר שכבר נתחייב בזמן שחטא / יבאר דביוה"כ חל חיוב אף במי שחטא וכבר שב,
כיון שהחיוב תשובה אינו מצד מצב הגברא רק מצד הזמן.

דרכי החסידות

עבודת יום הכיפורים בליובאוויטש ל
קטעי שיחות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"ץ מליובאוויטש נ"ע בהם מספר אודות יום
הכיפורים אצל אבותיו הקדושים אדמו"רי חב"ד בליובאוויטש

עבודת יום-הכיפורים בליובאוויטש

כשהחל איסור החזן לנגן "והכהנים" בהתלהבות גדולה, התחיל בערע-אברהם'קעס לרעוד וליבב,
שהיה מוכרח להחזיק עצמו בכיור כדי שלא יפול. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר, שהתעוררות
המתפללים באה לא כל כך מנגינת "והכהנים" של איסור מאשר מכוונות אבא – הוד כ"ק אאמו"ר
הרה"ק מוהר"ש – . אלא שמכל מקום היו זקוקים גם לנגינה.

הימים הנוראים וימים של עבודה

שני ימי ראש השנה, עשרת ימי תשובה ויום כיפור היו הימים הנוראים וימים של
עבודה.

ישנם דברים שיכולים לתאר אותם בכתב, זקוקים לכך לאדם מוכשר ומחונן, בעל שפה
מתאימה, אך ישנם דברים שגם אדם כשרוני ומחונן אין בכוחו לתאר אותם בכתב, שכן מן
הנמנע למצוא לכך את הביטויים המתאימים.

ר' זלמן, בן תורה וחסיד גדול

מסביב לליובאוויטש היו ישובים יהודיים קטנים בהם חיו ועסקו בעבודת האדמה
מספר משפחות יהודיות. ראשי המשפחות היו ברובם בני תורה וחסידים גדולים.

אחד מהם - ר' זלמן קראו לו - בן תורה וחסיד גדול, חי בשוב שצערבינע
25-30 קילומטר מליובאוויטש. למרות שבאותו ישוב היה מניין יפה והתפללו בציבור
שלש פעמים ביום, בכל זאת היה נוהג להיות בליובאוויטש בימי הסליחות, ראש השנה,
עשרת ימי תשובה ויום כיפור.

בליל ערב יום כיפור היה אבי ער כל הלילה ומתפלל בהשכמה. בשעה שתיים עשרה
היה כבר אחרי סעודת יום טוב, ועד לשעה אחת הי' אומר תהלים ואז מתפלל מנחה.

"עיצומו של יום מכפר"

גילוי היחוד העצמי דבני והקב"ה ביום הכיפורים

בגמ' (שבועות יג, א) הובאה פלוגתת רבי ורבנן בגדר כפרת יום הכיפורים, לדעת רבי "בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכיפורים מכפר"; ורבנן ס"ל "יום הכיפורים אין מכפר אלא על השבים".

ונמצא, לדעת רבי כפרת יום הכיפורים אינה מצד התשובה שעושה האדם ביום זה, אלא הכפרה נפעלת על ידי "עצמו של יום" (לשון הרמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ג).

אמנם, אף שנחלקו רבנן עליו, וס"ל דיוהכ"פ מכפר רק לשבים, אין הפירוש דהתשובה לבדה היא הפועלת את הכפרה ולא "עיצומו של יום"; דוודאי גם לרבנן "עיצומו של יום" פועל הכפרה, דהכפרה שנפעלת ע"י עצמו של יום הכיפורים וודאי נעלית היא לאין שיעור על הכפרה שיכול האדם לפעול בעצמו ע"י תשובה. ולא פליגי אלא היאך מגיעים לכפרת "עיצומו של יום": לרבי הרי זה אף בלי תשובה, ולרבנן ה"ז "לשבים" דוקא (ובביאור הפלוגתא והשיטות דרבי ורבנן – עיין בארוכה לקו"ש חלק כו ע' 125 ואילך).

[וכן מוכח מפסק דינו של הרמב"ם בהלכות תשובה (שם). דמחד גיסא פסק כרבנן, שכתב "ועצמו של יום הכיפורים מכפר לשבים", ומ"מ דיוק לשונו בזה גופא הלא הוא: "ונעצמו של יום הכיפורים מכפר". הרי חזינן, דאף לרבנן דבעינן "לשבים" – מ"מ הכפרה היא לא מהתשובה, אלא מ"עצמו של יום"].

ונמצא, דגם לרבנן דבעינן תשובה – התשובה אינה אלא כדי להגיע לכפרת "עיצומו של יום"; וכאשר עושה תשובה, אז מאיר לו לאדם "עיצומו של יום", והכפרה שנפעלת ע"י נעלית היא מאוד מהכפרה שאפשר שע"י תשובה.

נפשי אליך תערוג

אירע פעם בעיירה, שכאשר באו המתפללים לבית הכנסת למחרת יום הכיפורים, מצאו א' מחסידי פולין רוקד ע"י ה"עמוד", בניגון ותיבות של "שיר הכבוד": "אנעים זמירות ושירים אארוג כי אליך נפשי תערוג. נפשי חמדה בצל ידיך לדעת כל רז סודך". החסיד היה כל כך שקוע בזה, שרקד כך כל הלילה, ושכח שצריכים להפסיק את הצום.

יש ללמוד מזה הוראה לכל אחד ואחד:

ביום הכיפורים נמצא כאו"א במצב נעלה ביותר, עד שדומה למלאך. וכאשר מסתיים יום הכיפורים – ומגיע ימי חול, צריך להיות אצלו "בכי" תקיעה בליכאי מסטרא דא, וחדוה מסטרא דא".

מצד אחד צריך ליכנס לימי החול ב"חדוה" בשמחה ובריקודים. כי הרי זהו רצון הקב"ה, שיעבדו אותו ויקיימו מצוותיו גם במצב דחול, וגם "בכל דרכיך" – "דעהו". ו"עבדו את ה' בשמחה".

אך מצד שני, בעת הריקוד, ה"ה שר "כי אליך נפשי תערוג" ו"נפשי חמדה בצל ידיך", כי סוכ"ס הרי נכנסים למצב של חול, ולא באוירה קדושה, שהי' ביום הכיפורים, ולכן מתגעגע הוא לאוירת יוהכ"פ.

והיכן מתבטא שרצון האדם הוא להיות באוירה קדושה, ולהתרומם מעבודת ימי החול, ה"ז ע"י "לדעת כל רז סודך" כשלומד רזין דאורייתא, פנימיות התורה, העוסק בענינים רוחניים וקדושים.

ה"שובה" שלאחרי ה"תשובה"

השבת שבתוך עשי"ת נקראת בב' שמות: (א) "שבת תשובה" – מפני היותה השבת שבתוך עשרת ימי תשובה. (ב) "שבת שובה" – ע"ש התחלת ההפטרה "שובה ישראל".

והרמז בזה:

התיבה "תשובה" – מתייחסת על פעולת התשובה עצמה, ואילו התיבה "שובה" – היא בלשון הוראה לאדם – שיעשה תשובה.

ובזה אומרים לאדם, שגם אם כבר נמצא לאחר פועלת התשובה ("תשובה"), עדיין מוטל עליו חיוב – "שובה", לעשות תשובה באופן נעלה יותר.

ר"ה ויוה"כ – ענינים העצמי רם ונישא מן מעלת התשובה

והנמצא מובן מכל הנ"ל, ד"עיצומו של יום הכיפורים" רם ונישא הוא מאוד ממעלת התשובה. וכך יוצא גם כן מלשון חז"ל (ר"ה יח, א) על פסוק "דרשו ה' בהמצאו" (ישעי' נה, ו) שפירשו: "אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים". ולכאורה קשה, דהא ר"ה ויוה"כ הם גם כן בכלל ה"עשרה ימים", והול"ל "עשרה ימים שמר"ה ועד יוה"כ", ולמה קראו לעשי"ת ימים "שבין ר"ה ליוה"כ"?

אלא שמהכא מובן, דאף דר"ה ויוה"כ נכללים גם כן בעשרת ימי תשובה, אמנם לא זהו עיקר ענינם. וענינם העיקרי דר"ה ודיוה"כ גבוה ונעלה מלהיות נכלל בעשרת ימי תשובה.

וכפי שנתבאר במק"א (לקוטי שיחות חלק ד שיחת לר"ה, עיי"ש בארוכה) דבר"ה וביוה"כ שני ענינים: א) עבודת התשובה דר"ה ויוה"כ, כחלק מעשרת ימי תשובה. ב) הענין העיקרי דימים אלו: עיקר ענינו דראש השנה הוא "תמליכוני עליכם" (ר"ה טז, א), ועיקר ענינו דיום הכיפורים הוא: "עיצומו של יום הכיפורים מכפר".

ולכן אמרו "עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ", כי מעלת התשובה דימים אלה, אינה באה אלא "בין ראש השנה ליום הכיפורים", כלומר בין המעלה העצמית דר"ה והמעלה העצמית דיוה"כ; שהרי הענין העצמי דר"ה ודיוה"כ, רם ונישא מן מעלת התשובה לגמרי.

איך תיתכן כפרת הנפש ע"י עצם היום

אלא דצריך להבין היאך "עיצומו של יום הכיפורים" מכפר. דהנה, "כפרה" אין פירושה מחילת העונש בלבד, אלא "היא לשון קינוח, שמקנח לכלוך החטא" (אגרת התשובה שבס' תניא קדישא, פ"א); ולפ"ז קשה: היאך נפעלת כפרת הנפש ע"י "עיצומו של יום"?

דהנה, בשלמא העושה תשובה, ומתחרט על מעשה העבירה שעשה – הלא בזה מעביר את התאוה וחמדה שהיתה לו בשעת העבירה, ובכך מקנח ומנקה את נפשו מהרע שנדבק בו (ובזה גופא: החרטה היא הריגת נפש הקליפה, והוידוי – גוף הקליפה. כמבואר בדרך מצותיך, מצות וידוי ותשובה דף לח, ב). ותכלית הכפרה הוא – כשעושה תשובה מאהבה, דאז זדונות נהפכין לו לזכויות (יומא פו, ב). מיהו "עיצומו של יום" – הלא אין בו פעולת ניקוי וקינוח, כבחרטה ווידוי; ואיך יכפר ויקנח את הנפש מפגמיה? בשלמא מחילת העונש – שפיר אפשר לומר דיום הכיפורים מעביר לו את העונש; אבל היאך מסלקת "עיצומו של יום" את הפגמים?

[ואף דגם ביום הכיפורים עושים תשובה, שהרי הלכה כרבנן דאין יוה"כ מכפר אלא "לשבים"; אמנם גם לרבנן הלא נתבאר דהכפרה ד"עיצומו של יום" הוא נעלה מהכפרה של תשובה. היינו ד"עיצומו של יום" פועל כפרה באופן מרום ומנושא שאינו תלוי

תשובה של שבת

פעם, בעת היות כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב מליובאוויטש נ"ע בן ד' או ה' שנים, שאל את זקנו, כ"ק אדמו"ר הצמח צדק – מהו ענין "שבת תשובה"? והשיב לו: תשובה "שבית" ("א שבת"דיקע תשובה").

והביאור בזה:

בימות החול – דברים האסורים בהם אינם נמצאים כלל בבית, משא"כ בשבת – גם דברים המותרים הנמצאים בבית, אסורים. וכמו איסור מוקצה וכיו"ב.

וזהו "תשובה של שבת" – דהתשובה צריכה להיות לא רק על דברים האסורים, שאינם כלל בתחומנו, אלא גם על דברים הנמצאים ברשותנו, ומותרים הם, כי גם דברי הרשות צריכים לעשות לשם שמים.

וכמבואר בספר התניא (פ"ו ופ"ז) אשר עניני העולם נחלקים לשניים – קדושה או קליפה, ואין מציאות שלישית של "דברי הרשות". דהרי ממה-נפשך: אם יש בדברי רשות אלו צורך לבריאות הגוף וכיו"ב, הרי כשעשייתם היא "לשם שמיים" (אבות פ"ב מ"ב), הרי זה עולה לקדושה; ואם לאו – הרי זה יורד לקליפה.

וכפתגם זקני חסידי רבינו הזקן (לוח היום יום' כ"ה אדר-שני): 'מה שאסור אסור, ומה שמותר – אין צריך' ('וואס מען טאר ניט – טאר מען ניט, און וואס מ'מעג – דארף מען ניט').

עבודת כהן גדול בבגדי לבן

כתונת בד קודש ילבש

(אחרי טו, ד)

העבודה בקודש הקדשים הי' הכה"ג עושה בבגדי לבן, ולא בבגדי זהב.

לכא' הדבר תמוה: הטעם שהכה"ג משמש בבגדי זהב הוא כי בקדושה צריכים להשתמש בדברים היפים והטובים ביותר (ראה מורה נבוכים ח"ג פמ"ה), וא"כ מדוע כשנכנס לקה"ק ה"ה פושט בגדי זהב ולובש בגדי לבן?

וי"ל הביאור בזה בעבודת האדם לקונו, שיש שני אופנים בזה:

בדרך כלל מי שברשותו "זהב וכסף" וכיו"ב, אינו יכול לטעון "מה לו ולזהב", דכמו שישנם כאלו שאין ברשותם "זהב וכסף" וכל עיסוקם ב"בבגדי לבן" בעניני קדושה וטהרה, כמו"כ ברצונו להיות עסוק כל כולו בעבודת השי"ת, בלימוד התורה ובתפלה וכיו"ב, ואינו רוצה להשתמש בזהב.

ועל זה באה ההוראה מהכה"ג, שאדרבה "לא נברא זהב אלא בשביל בית המקדש" (ראה ב"ר פט"ז, ב), מכיון שיש ברשותו זהב ה"ה צריך "ללבוש בגדי זהב" ולהשתמש בזה בעבודת השי"ת, בנתינת צדקה וכיו"ב.

אמנם כשמדובר אודות ענינים השייכים ל"קודש הקדשים" שבתוך כל אחד ואחד, שהיא ה"נשמה שנתת בי", ועוסק בענינים השייכים לנשמתו כתורה ותפלה, אז ה"ה צריך לפשוט בגדי זהב, כי עבודתו לקונו צ"ל בקדושה ובטהרה – ב"בבגדי לבן".

בכל ימות השנה מצב הגברא (אשר חטא) היא הסיבה המביאה חיוב התשובה על האדם, וממילא לא שייך לומר ש"חייבים הכל לעשות תשובה" – שהרי הדבר תלוי האם האדם הוא במצב הדורש תשובה או לא.

משא"כ ביום הכפורים הזמן הוא הסיבה לחיוב התשובה, ולא מצב הגברא, ובמילא הדבר שייך לכולם, והוא "זמן תשובה לכל – ליחיד ולרבים . . חייבים הכל לעשות תשובה"; מכיון שזהו חיוב מחמת הזמן, אין בזה כל הגבלה והדבר חל על "הכל".

ואף שלכאורה עדיין תימה, היאך ייתכן לחייב את "הכל" "בתשובה, והרי תשובה (כפשוטה) שייכת רק על חטא – זה גופא תירץ לנו הרמב"ם בהמשך דבריו בהלכה שלאח"ז (ה"ח): "עבירות שהתודה עליהם ביום הכפורים זה חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר אע"פ שהוא עומד בתשובתו שנאמר¹⁹ כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד". וכיון ש"אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא"²⁰, ובודאי חטא פ"א בחייו, א"כ, תמיד יש מקום לתשובה לכל אחד, דאף אחר שעשה כבר תשובה על חטא ההוא, מ"מ, "חטאתי (אע"פ שנתכפר כבר) נגדי תמיד", ועדיין מקום לתשובה, כשם ש"חוזר ומתודה עליהן"²¹.

והחילוק בזה הוא רק שכאשר סיבת החיוב לעשות תשובה היא מחמת מצב (חטא) האדם (שזהו גדר תשובה בכל ימות השנה, כנ"ל), הנה באם האדם (לא חטא, או) כבר עשה תשובה על החטא (שעזב את החטא לגמרי), וכבר נשתנה מצבו, אין עליו חיוב להתעורר בתשובה על חטא זה, אע"פ ש"חטאתי נגדי תמיד";

תשובה) "התשובה והיודי מצוה אחד היא שאין וידוי בלי תשובה"². – והרי אדה"ז מפרש הענין דוחטאתי נגדי תמיד לענין תשובה, כדלקמן סעיף ז. וראה שערי תשובה לר"י בסופו. ומה שלא הזכיר הרמב"ם "תשובה" – י"ל כי נכלל במה שממשיך שם "שהוא עומד בתשובתו". ואכ"מ.

22) יתרה מזה נלפענ"ד (והנפק"מ להלכה): המקדש אשה תיכף להתחלת חיובו במצות (ומציאות עבירות בחייו) ע"מ שהוא בעל תשובה – אינה מקודשת, (ב) אעפ"כ שייך אצלו "זמן תשובה" ע"ד שיש אצלו "זמן זרע וקציר" אף שאין לו שדה, (ג) אם נדר ע"מ "שאעשה דבר פלוני בזמן תשובה" ועשה ביוהכ"פ – מחוייב לקיים נדרו.

19) תהילים נא, ה.

20) קהלת ז, כ.

21) בבית אלקים (להמבי"ט) שער התשובה פ"ו (ד"ה עוד אפשר) ד"אפשר לומר כי לא הזכיר כאן כי אם היודי ולא התשובה כי אינו צריך לחזור ולשוב על מה שחטא מקודם כיון ששב מקודם אבל להעלותו על שפתי בוידי הוא צריך (והטעם –) להיותו נזכר שלא ישוב עוד". אבל ע"פ משנ"ת כמ"פ (ראה לקו"ש) (וחידושים וביאורים) שבהערה 13. לקו"ש ח"ז ע' 194) שגדר היודי הוא מה שהאדם מבטא בשפתי החרטה שכלבו (וראה רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב), מובן לכאורה, דכאשר מתוודים בפה צ"ל בשעת מעשה הרגש החרטה שכלב (ולהעיר ממ"ש המבי"ט עצמו בקרית ספר (ריש הל'

(ב) אבל י"ל שמספיק מה שכבר גמר בלבו בעבר (וזהו מה שאומר בשפתי). ובפרט עפ"מ בבית אלקים שם רפ"ג בנוגע לוידוי, שע"י "שגומר בלבו כו' ואומר דברים אלו בפיו ובשפתי או יבשו ויכלם מלשוב עוד למה שחטא", שלכאורה ענין זה אפשר גם מבלי שיתעורר עתה ברגש של תשובה כו'. וראה לקו"ש חכ"ז ע' 213. ואכ"מ.

"עיצומו של יום מכפר"

גילוי היחוד העצמי דבנ"י והקב"ה ביום הכיפורים

בגמ' (שבועות יג, א) הובאה פלוגתת רבי ורבנן בגדר כפרת יום הכיפורים, דלדעת רבי "בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכיפורים מכפר"; ורבנן ס"ל "יום הכיפורים אין מכפר אלא על השבים".

ונמצא, דלדעת רבי כפרת יום הכיפורים אינה מצד התשובה שעושה האדם ביום זה, אלא הכפרה נפעלת על ידי "עצמו של יום" (לשון הרמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ג).

אמנם, אף שנחלקו רבנן עליו, וס"ל דיוהכ"פ מכפר רק לשבים, אין הפירוש דהתשובה לבדה היא הפועלת את הכפרה ולא "עיצומו של יום"; דוודאי גם לרבנן "עיצומו של יום" פועל הכפרה, דהכפרה שנפעלת ע"י עצמו של יום הכיפורים וודאי נעלית היא לאין שיעור על הכפרה שיכול האדם לפעול בעצמו ע"י תשובה. ולא פליגי אלא היאך מגיעים לכפרת "עיצומו של יום": לרבי הרי זה אף בלי תשובה, ולרבנן ה"ז "לשבים" דוקא (ובביאור הפלוגתא והשיטות דרבי ורבנן – עיין בארוכה לקו"ש חלק כו ע' 125 ואילך).

[וכן מוכח מפסק דינו של הרמב"ם בהלכות תשובה (שם). דמחד גיסא פסק כרבנן, שכתב "ועצמו של יום הכיפורים מכפר לשבים", ומ"מ דיוק לשונו בזה גופא הלא הוא: "ועצמו של יום הכיפורים מכפר". הרי חזינו, דאף לרבנן דבעינן "לשבים" – מ"מ הכפרה היא לא מהתשובה, אלא מ"עצמו של יום"].

ונמצא, דגם לרבנן דבעינן תשובה – התשובה אינה אלא כדי להגיע לכפרת "עיצומו של יום"; וכאשר עושה תשובה, אז מאיר לו לאדם "עיצומו של יום", והכפרה שנפעלת ע"י נעלית היא מאוד מהכפרה שאפשר שע"י תשובה.

מחודש שחל ע"י יוה"כ. ולא רק שהתשובה תהי' בנקל יותר או נעלית יותר וכו', אלא שהזמן מביא חיוב תשובה.

וענין זה ביוהכ"פ אינו קשור דוקא במה שהוא מעשרת ימים שבהם הקב"ה הוא "בהמצאו בהיותו קרוב", רק הוא ענין בפ"ע ביוה"כ.

ד.

יקשה מהו חיוב תשובה דיוה"כ אחר שכבר נתחייב בזמן שחטא

ובזה יבואר גם גדר החיוב "לעשות תשובה . . ביום הכפורים", דלכאורה יש להקשות בכללות ענין זה היאך ייתכן לומר "זמן תשובה" – ממה נפשך: אם נכשל בחטא, הרי שמחוייב בתשובה באיזה זמן שיהי', ואינו שייך לחיוב דיום הכפורים; ואם לא נכשל בחטא, איך שייך בו חיוב לעשות תשובה.

ויש מן האחרונים שביארו בזה, דאה"נ מיירי בחיוב תשובה על חטא, שנתחייב בו מיד שחטא, ורק שכשעשה החטא נתחייב בזה סתם ולא הוגבל לו זמן לקיים החיוב, וא"כ כל זמן שהוא חי וביכולתו לעשות תשובה, א"א לומר שביטל את המ"ע דתשובה. ורק באם מת בלא תשובה, אזי הוא בגדר ביטול מ"ע¹⁶. משא"כ ביום הכפורים ישנה מ"ע לעשות תשובה ביום זה, ואם אינו עושה תשובה ביום הכפורים הרי שביטול¹⁷ מ"ע¹⁸.

אלא שמלשון הרמב"ם "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל ליחיד ולרבים כו' לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה כו' ביוהכ"פ" (שהדגשה זו כותב הרמב"ם דוקא לגבי חיוב התשובה דיום הכפורים) משמע יותר ככוונתו דר"ל שמתוסף ביוה"כ בעצם חיוב התשובה, היינו שזהו סוג חיוב שהוא שונה במהותו מחיוב התשובה דכל ימות השנה, וחייב זה חל עתה על הכל (גם מי שלא חטא), שלכן "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל . . חייבים הכל לעשות תשובה".

ה.

יבאר דביוה"כ חל חיוב אף במי שחטא וכבר שב, כיון שהחיוב תשובה אינו מצד מצב הנברא רק מצד הזמן

ולכן נראה באופן אחר בגדר החיוב המתחדש ביוה"כ:

ר"ה ויוה"כ – ענינים העצמי רם ונישא מן מעלת התשובה

והנמצא מובן מכל הנ"ל, ד"עיצומו של יום הכיפורים" רם ונישא הוא מאוד ממעלת התשובה. וכך יוצא גם כן מלשון חז"ל (ר"ה יח, א) על פסוק "דרשו ה' בהמצאו" (ישעי' נה, ו) שפירשו: "אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים". ולכאורה קשה, דהא ר"ה ויוה"כ הם גם כן בכלל ה"עשרה ימים", והול"ל "עשרה ימים שמר"ה ועד יוה"כ", ולמה קראו לעשי"ת ימים "שבין ר"ה ליוה"כ"?

אלא שמהכא מובן, דאף דר"ה ויוה"כ נכללים גם כן בעשרת ימי תשובה, אמנם לא זהו עיקר ענינם. וענינם העיקרי דר"ה ודיוה"כ גבוה ונעלה מלהיות נכלל בעשרת ימי תשובה.

וכפי שנתבאר במק"א (לקוטי שיחות חלק ד שיחת לר"ה, עיי"ש בארוכה) דבר"ה וביוה"כ שני ענינים: א) עבודת התשובה דר"ה ויוה"כ, כחלק מעשרת ימי תשובה. ב) הענין העיקרי דימים אלו: עיקר ענינו דראש השנה הוא "תמליכוני עליכם" (ר"ה טז, א), ועיקר ענינו דיום הכיפורים הוא: "עיצומו של יום הכיפורים מכפר".

ולכן אמרו "עשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ", כי מעלת התשובה דימים אלה, אינה באה אלא "בין ראש השנה ליום הכיפורים", כלומר בין המעלה העצמית דר"ה והמעלה העצמית דיוה"כ; שהרי הענין העצמי דר"ה ודיוה"כ, רם ונישא מן מעלת התשובה לגמרי.

איך תיתכן כפרת הנפש ע"י עצם היום

אלא דצריך להבין היאך "עיצומו של יום הכיפורים" מכפר. דהנה, "כפרה" אין פירושה מחילת העונש בלבד, אלא "היא לשון קינוח, שמקנח לכלוך החטא" (אגרת התשובה שבס' תניא קדישא, פ"א); ולפ"ז קשה: היאך נפעלת כפרת הנפש ע"י "עיצומו של יום"?

דהנה, בשלמא העושה תשובה, ומתחרט על מעשה העבירה שעשה – הלא בזה מעביר את התאוה וחמדה שהיתה לו בשעת העבירה, ובכך מקנח ומנקה את נפשו מהרע שנדבק בו (ובזה גופא: החרטה היא הריגת נפש הקליפה, והוידוי – גוף הקליפה. כמבואר בדרך מצותיך, מצות וידוי ותשובה דף לח, ב). ותכלית הכפרה הוא – כשעושה תשובה מאהבה, דאז זדונות נהפכין לו לזכויות (יומא פו, ב). מיהו "עיצומו של יום" – הלא אין בו פעולת ניקוי וקינוח, כבחרטה ווידוי; ואיך יכפר ויקנח את הנפש מפגמיה? בשלמא מחילת העונש – שפיר אפשר לומר דיום הכיפורים מעביר לו את העונש; אבל האיך מסלקת "עיצומו של יום" את הפגמים?

[ואף דגם ביום הכיפורים עושים תשובה, שהרי הלכה כרבנן דאין יוה"כ מכפר אלא "לשבים"; אמנם גם לרבנן הלא נתבאר דהכפרה ד"עיצומו של יום" הוא נעלה מהכפרה של תשובה. היינו ד"עיצומו של יום" פועל כפרה באופן מרומם ומנושא שאינו תלוי

16) ע"ד (חיוב כרת) במצות מילה (רמב"ם הל' מילה פ"א ה"ב).

17) ראה חינוך מצוה שסד: "ועובר כו' ולא התורה כו' ביום הכיפורים . . בטל עשה זה".

18) ולאחרי יוהכ"פ עד יוהכ"פ הבא – לכאורה דינו כמאחר תשלום קרבנותיו – בין רגל לרגל (ירושלמי ר"ה פ"א ה"א. וראה מפרשים שם. ר"ה ו, א"ב. תמורה יח, ב).

בעבודת התשובה, ואם כן צריך ביאור עיקר דבר זה היאך הוא, והיאך מתכפרת הנפש מפגמיה. ובפרט לדעת רבי – דס"ל "עיצומו של יום מכפר" בלי תשובה].

שלשה דרגות בהתקשרות בנ"י עם הקב"ה

ד. ולהבין איכות הכפרה ד"עיצומו של יום" – יש להקדים תחילה, דבהתקשרותן של ישראל עם הקדוש ברוך הוא, כמה דרגות:

א) הקשר שבקיום רצונו ית'. דכאשר איש יהודי מקיים מצוות ה', ונושא עליו עול מלכותו ית' להיות מוכן לקיים רצונו ית' ככל אשר יצווה – הלא בזה נעשה קשור עם הקב"ה, מצווה המצוות.

ב) שגם כשלא קיים רצונו ית' ח"ו, ופרק מעל צווארו עול מלכותו ית' – מ"מ צר לו הדבר, והיטב חורה לו, עד שבא לידי תשובה. כי בתשובה מתגלה קשר פנימי ועמוק עם הקב"ה, שלמעלה מהקשר הגלוי שע"י קיום רצונו ית'. ולכן יש בכחה של תשובה לתקן את מה שהחליש בקשר הגלוי. [וכן בעליונים, התשובה מגעת למעלה מקיום המצוות. שהמצוות הן רצונו ית', והתשובה מגעת בבחינה שלמעלה מהרצון דמצוות, "בעל הרצון". ולכן התשובה מכפרת על כל העבירות (לקוטי תורה פ' אחרי דף כו, ג. דרמ"צ מצות וידוי ותשובה. ובכ"מ)].

והנה אף שקשר זה הוא יותר פנימי ועמוק מהקשר שתלוי בקיום המצוות; אמנם גם קשר זה – מוגבל הוא. דהא אינו בא לידי גילוי אלא ע"י תשובה.

ג) למעלה מכל זה, הוא הקשר העצמי דעצם הנשמה בעצמותו יתברך. קשר זה – אינו מדור ואינו מוגבל בשום הגבלה של מקום או של זמן, של איכות או של כמות. קשר זה אינו בא לידי גילוי בשום תנועה שבנפש, גם לא בתנועה דתשובה, ואינו נפעל ע"י שום פעולה ושום עבודה; כי כל פעולות האדם – רמות ונעלות ככל שיהיו – מדודים הם, והרי קשר זה אינו מדור ואינו מוגבל בשום ציור ובשום דבר.

אלא קשר זה הוא קשר עצמי: כל איש ישראל מעצם טבע נשמתו הוא "חלק אלוהים ממעל ממש" (וכמבאר בספר התניא פ"ב), וממילא עצם נשמתו נמצאת תמיד במצב ד"חבוקה ודבוקה בך, יחידה לייחדך", אף גם בהיותה מלוכשת בגוף הגשמי.

התקשרות עצמית – אי אפשר לפגום בה

ה. והנה מכיון שהתקשרות זו העצמית היא נעלית מכל מדידה וציור – לכן כשם שאינה יכולה להעשות ע"י עבודת האדם, ככה אי אפשר גם להחליש אותה או לפגום בה

בב' הלכות בפ"ע, דחייב התשובה ביוהכ"פ לא כתב באותה ההלכה בה מדובר אודות המעלה דעשרת הימים, כי אם בהלכה בפני עצמה].

ולזה, כאשר מדובר אודות העשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ בתור עשרת ימי תשובה, הרי שאדרבה: דייק הש"ס להבדיל את ה' ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ [בהיותם מיוחדים לענין התשובה, כנ"ל] מימי ר"ה ויוהכ"כ עצמם, וזה כיון שחייב התשובה ביוהכ"פ הוא ענין בפני עצמו.

בסגנון אחר (בהגדרת החילוק): מה שעשרת ימי תשובה מובדלים משאר השנה בתור ימי תשובה, הוא רק בזה שאז הקב"ה הוא "בהמצאו . . בהיותו קרוב" והתשובה אז "יפה ביותר" (כדלקמן אות ד). משא"כ בנוגע לר"ה ויוהכ"פ סגולת הזמן היא בדבר נעלה יותר מתשובה – בר"ה "תמליכוני עליכם", וביום כיפור "עצמו של יום מכפר"; ולאחר מכן נתוסף ענין מיוחד ביום כיפור – החייב לעשות תשובה כפשוטה. וכמשי"ת.

ג.

יבאר דתשובה סתם היא חייב שאין הומ"ג, וזוהי חלות החייב המיוחדת שביוהכ"פ שנקבע זמן לתשובה

הנה, תשובה היא מצות עשה שאין הזמן גרמא. דמיד שנכשל בחטא מוטל עליו החייב לעשות תשובה, כמ"ש הרמב"ם ב"כותרת" להל' תשובה: "מצות עשה . . שישוב החוטא מחטאו"¹³; דהחייב לעשות תשובה על החטא אינו קשור בזמן מיוחד – אלא הוא בכל זמן (באם נעשה חטא).

והא דאמרינן שעשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ שהם נבדלים בענין התשובה, אין הפירוש שבעשרה ימים אלו מתוסף בעצם חלות החייב דתשובה על החוטא¹⁴, אלא רק שהתשובה (בגדר הרגיל שבה, שמתחייב בו בכל השנה מיד כשחוטא) בימים אלו "יפה ביותר ומתקבלת היא מיד"; וזה כיון שבעשרת ימים אלו הוא זמן מסוגל של "בהמצאו . . בהיותו קרוב"¹⁵, שמזה באה התוצאה שע"ז נתוסף תועלת (גם) בענין התשובה, ש"היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד".

משא"כ יום הכפורים, שבו נתחדש הענין ד"זמן תשובה . . לפיכך חייבים . . לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים". היינו שהזמן דיום הכפורים מחייב תשובה בחייב

¹³ לעשות תשובה בימים אלו מחמת הדין דר"ה כו'. אבל אי"ז חייב נוסף של תשובה מצד עצמה.
¹⁴ ישע"י נה, ו. מקומות שבהערה 2. רמב"ם כאן.

¹³ ראה בארוכה לקו"ש נשא תש"נ (חידושים וביאורים בש"ס ח"א סי' יח) (וש"ס) שמזה מוכרח דגם התשובה עצמה היא מצוה (ולא רק הוידוי).
¹⁴ ברמב"ם שם פ"ג ה"גד שהאדם צריך

ע"י העדר העבודה, או ע"י עבירות. במדרגה זו של התקשרות – אין הפגמים והחטאים מגיעים.

וזהו הטעם ד"עיצומו של יום הכיפורים מכפר":

ביום הכיפורים מתגלה בכל אחד מישראל ההתקשרות העצמית של עצם נשמתו עם הקב"ה, ובמדרגה זו הרי לא שייך מלכתחילה פגמים ומסכים המבדילים ח"ו בינו לבין אלוקיו. [והפולוגתא בין רבי ורבנן הוא רק אם צריך תשובה כדי שתתגלה עצם הנפש. לרבנן כדי שתתגלה מדרגה זו ה"ז "לשבים" דוקא (לתוספת ביאור טעם הדבר שהמשכת הענין דעיצומו של יום היא ע"י התשובה – עיין מאמר ד"ה וכל אדם, תשכ"ג, סעיף ד', ובמ"מ שצויינו שם. נדפס בספר המאמרים מלוקט חלק ה, עמ' כ), ולרבי משקידש היום ה"ז מאיר בכאו"א מישראל גם אם לא עשה תשובה].

ונמצא דאיכות הכפרה ד"עיצומו של יום", היא נפלאה שלא בערך מהכפרה שע"י תשובה:

התשובה אינה פועלת אלא באותם דרגות בנפש שהחטאים מגיעים ופוגמים. ומכיון שבאותם דרגות אפשר להיות פגם ומסך מבדיל בעד ההתקשרות שלו עם הקב"ה ח"ו – לכן צריך לפעול שיהי' כפרה לנפשו. והיינו ע"י שהתשובה יוצרת באדם – וכן למעלה במקור חוצבו – קשר עמוק יותר עם הקב"ה, השוברת את המסכים המונעים בעד ההתקשרות.

אבל כפרת יום הכיפורים – הנה פעולתה היא ע"י שמאירה דרגה כזו שמלכתחילה אין בה שום פגם, וממילא ה"ז סוג כפרה נעלית שלא בערך, המרוממת את הנפש למצב חדש לגמרי, ע"י שמתגלית בו עצם נפשו שתמיד היתה באמנה איתו יתברך ולא חטאה מעולם.

גילוי בחינת היחידה, "יום הוא שנתחייב בחמש תפלות"

ו. יחוד זה דבנ"י עם הקב"ה המתגלה ביום הכיפורים, מצינו גם בעבודת הכהן גדול ביום הכיפורים:

מעיקרי עבודת היום הלא היא הכניסה לפני ולפנים לקודה"ק, שעז"נ (ויקרא טז, יז) "וכל אדם לא יהי' באהל מועד כבואו לכפר בקודש", ואיתא ע"ז בירושלמי (יומא פ"א ה"ה): "אפילו אותן שכתוב בהן ודמות פניהן פני אדם". דלשון זה נאמר על "חיות הקודש", שהם מלאכים היותר נעלים כדאיתא ברמב"ם (הל' יסוה"ת פ"ב ה"ז. אבל ראה זח"ב מג, א. וראה תניא רפ"ט), ומ"מ ביוה"כ אין מקומן בקודש הקדשים. והיינו כמו שנתבאר לעיל – משום דיוה"כ פועל לגלות את היחוד דבנ"י עם הקב"ה (שהרי הכה"ג הוא שלוחן של ישראל), וכלשון הזהר "ישראל ומלכא בלחודוהי" – שאין כאן אלא הקב"ה ובנ"י לבדן.

ב.

יבאר דא"א לומר דליכא חיוב תשובה עצמי ביוה"כ והוא רק תנאי צדדי, רק י"ל

שהחיוב שישנו הוא בגדר אחר מעשי"ת

אלא שלכאורה יש להכריח דאינו כן, דהנה, מהמשך לשון הרמב"ם הנ"ל מוכח, שחיוב התשובה ביום הכפורים הוא יותר מאשר בט' הימים שלפניו – וא"כ כיצד יתיישב הדבר עם מה שנת' לעיל, שענין התשובה הוא בהדגשה יותר בז' הימים לגבי (ר"ה ו)יום הכפורים?

והי' נראה לבאר בזה, שחיוב התשובה דיוה"כ"פ, אינו מהיות יוה"כ"פ מצד עצמו מיוחד לתשובה, רק הוא תוצאה בלבד מהגדר העיקרי הנ"ל דיוה"כ"פ – "עצמו של יוה"כ"פ מכפר". פירוש, דעיקר יוה"כ"כ הוא כפרת היום, ורק שכיון ש"עצמו של יוה"כ"פ מכפר לשבים (דוקא) "כמ"ש הרמב"ם, לפיכך מוטל חיוב תשובה על כאו"א, בכדי שיוכל להיות אצלו הענין ד"עצמו של יוה"כ"פ מכפר", היינו, שהתשובה היא רק להסיר דבר המונע מעיקר היום.

איברא, דדוחק גדול לפרש כן בלשון הרמב"ם, שפשטות המשך לשונו – "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל כו' והוא קץ מחילה כו' לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים" – משמע יותר, שחיוב התשובה ביוה"כ"פ אינו תוצאה מענין אחר, ממה ש"עצמו של יום הכפורים מכפר", אלא רק מחמת ש"יוה"כ"פ הוא זמן תשובה"; היינו שביוה"כ"פ ישנו חיוב תשובה מצד היותו "זמן תשובה", ולא רק בתור יום כפרה.

[ודוחק לומר שמ"ש הרמב"ם "לפיכך חייבים . . לעשות תשובה" בא בהמשך ל"והוא קץ מחילה וסליחה" (דהיינו מה שעצמו של יוה"כ"פ מכפר). ובפרט שפשטות לשון הרמב"ם "והוא קץ כו' (ולא "שהוא קץ כו'") משמע שהו"ע נוסף (ולא טעם אלפניו). ודוחק לפרש מפני שמתחיל "יום הכיפורים (היינו זמן כפרה) הוא זמן תשובה כו'"].

ולכן נראה יותר בגדר הדברים, דאף שהיום דיוה"כ"פ אכן מיוחד הוא בעצמו גם לענין התשובה, מכל מקום ישנו חילוק עיקרי בין התשובה המיוחדת (בעשרה) ימים שבין ר"ה ליוה"כ"פ, לבין תשובת יוה"כ"פ [וכפי שהדגיש זה הרמב"ם גם במה שחילקם

לסרמ"ב סק"א דלדעת הרמב"ם לכבדו בכסות נקי' הוא מדרבנן, ולמה לא דוחה "שק מחמת תשובה"^א את החיוב דכסות נקי'? אלא שמכיון שענינו (העקרי) דיוה"כ"פ הוא מה שעצמו של

(א) ראה ראשית חכמה ש' התשובה פ"ג (ד"ה עוד לתשובה) המקורות והטעמים ד"תשובה צריך שק". של"ה מס' ר"ה בתחלתה. שם מס' יומא (רלב, א).

וכשם שבזמן הבית התגלתה ההתקשרות העצמית דנש"י עם הקב"ה ע"י כניסת הכה"ג לקודה"ק, כן בזמן הזה בא ענין זה לידי גילוי ע"י התפלות דיום הכיפורים, דהא התפלה היא במקום עבודת הקרבנות.

וכידוע דיום הכיפורים הוא היום היחיד בשנה שנתחייב בחמש תפלות. וחמש תפלות אלו, הן כנגד חמשת הדרגות דהנשמה: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה (לקוטי תורה פינחס דף פו, ב).

והתפלה החמישית שמתפללים ביום הכיפורים בלבד, שהיא תפלת נעילה – על ידה מתגלה בחינת יחידה שבנפש, המורה על היחוד דהנשמה עם הקב"ה, באופן שאין מקום לשום דבר אחר חוץ מהקב"ה ובני ישראל. וזהו הפירוש "נעילה" – דאז נועלין כל השערים ולא מניחים לאף אחד ליכנס. שם נמצאים בני ישראל עם עצמותו יתברך בלבד.

והגם דבחינה זו מתגלית בעיקר בתפלת נעילה, ולכן אז הוא עיקר כפרת היום (ראה לקו"ת תצא דף לט, ד), אמנם בכללות מאירה בחינה זו בכל המעל"ע דיום הכיפורים.

וכהלשון המובא בלקוטי תורה לאדמו"ר הזקן (סוף פ' פינחס): "יום הוא שנתחייב בחמש תפלות", שכללות היום כולו – הוא יום מיוחד המחויב בחמש תפלות. כלומר, אף דכל שעה של היום מחויבת בתפילה שלה (מעריב בערב, שחרית בשחר, וכו'), מכל מקום ה"ז "יום שנתחייב בחמש תפלות", כי היום בכללו, מאיר בו בחינת "חמש" – בחינת יחידה.

דבלשון זה ישנם לכאורה ב' הפכים: הלשון "שבין" ר"ה ליוהכ"פ ירמוז שימי ר"ה ויוהכ"פ עצמם אינם⁴ בכלל ימים הללו שנזכרו כאן⁵; ולאידך, ממה שאמרו "עשרה ימים שבין כו" מוכח, שגם ר"ה ויוהכ"פ הם בחשבון הימים, שהרי בין ר"ה ליוהכ"פ ישנם שבעה ימים בלבד.

ולזה יש לבאר, דבמימרא זו רמזו לנו חז"ל לומר שבר"ה ויוהכ"פ עצמם ישנם ב' גדרים, שמצד אחד שוים הם לשאר הימים שביניהם ומצד השני שונים הם:

(א) גדרם העיקרי של כל אחד מימי הדין הללו (שאינו ענין התשובה). דגדרו העיקרי של ר"ה הוא – "תמליכוני עליכם", קבלת מלכותו ית', "ובמה בשופר"⁶. והגדר העיקרי של יוהכ"פ הוא – "עצמו" של יום הכפורים מכפר"⁸ [כפרה מצד עצם היום, שהיא נעלית גם מהכפרה שעל ידי התשובה]. ומצד זה שבימים הללו, אי אפשר למנותם בכלל הימים הנ"ל, דעניינים הנ"ל נעלים הם מה"ימים שבין ר"ה ויוהכ"פ" שענינם תשובה.

(ב) בנוסף לכך יש בהם גם את ענין התשובה כבשאר ימים שביניהם – שלכן נכללים הם בעשרת ימי תשובה.

[ועד שמצינו לדינא, שנשתנתה אופן התשובה דר"ה ויוהכ"פ, והיא אופן נעלה בתשובה, שאסור שתהא מתוך עצב. לא מיבעי ראש השנה, שבו נאסר לומר וידוים כו"פ, אלא אפילו ביוהכ"פ (שחייב בוידוים¹⁰) – פסק אדמו"ר הזקן¹¹: "הלובש שק מחמת תשובה צריך לפשטו ביוהכ"פ מפני שהוא יו"ט וצריך לכבדו בכסות נקי". פירוש, שהתשובה דיוהכ"פ אסור שתהי' בסתירה לזה שהוא יו"ט וא"א שתהי' נגד היו"ט שבו, ולפיכך אסור שיהי' לבוש ב"שק מחמת תשובה"¹²].

בשינויי נוסחאות.

(8) רמב"ם הל' תשובה פ"א ה"ג וד'. וראה תוס' שבועות יג, סע"א: היום עצמו . . מכפר.

(9) שו"ע אדה"ז אר"ח סתקפ"ד ס"ב.

(10) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ז וח'. שו"ע אדה"ז שם רסתרי"ז (וראה גם טור ושו"ע שם. טור שם סתר"כ).

(11) אר"ח סו"ס תרי (ממג"א שם סק"ה בשם ס' חסידים סתר"ו).

(12) והרי החיוב תשובה דיוהכ"פ הוא מה"ת (וכלשון רבינו יונה הידועה (בשערי תשובה שלו שער ב אות יד בסופו): "מצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכיפורים שנאמר מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו"), ואילו החיוב דכסות נקי הוא רק מדברי קבלה (ראה שו"ע אדה"ז שם ס"ח. וראה קו"א

(3) בע"י ר"ה שם: שמר"ה עד יוהכ"פ. אבל בש"ס לפנינו (במקומות שבהערה הקודמת) וכן בע"י יבמות שם הוא כבפנים. וכ"ה בר"ח ר"ה שם. ועוד.

(4) ראה בנדו"ז תענית ה, רע"א. בהנסמן בשד"ח כללים מע' הבי"ת כלל עב (ובשו"ת בית אפרים חאו"ח סנ"א שצוין שם – ד"ה דעשרת ימים שבין ר"ה כו' ודאי דאיכא דלא דייק ונקט כי הך לישנא").

(5) ולהעיר מטאו"ח סתר"ג: אלו הם שבעה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ.

(6) ר"ה ט"ז, סע"א. שם לד, ב. וראה הנסמן בלקו"ש ח"ד ע' 1354 ח"ט ע' 434. ועוד.

(7) כ"ה ברמב"ם לפנינו. ובקריית ספר (להמבי"ט) על הרמב"ם כאן (ולהלן פ"ב) "עיצומו". וראה ס' המדע (ירושלים, תשכ"ד)

ובכדי לרמז על התחדשות זו הנפעלת ע"י עבודת היום בקה"ק, צוותה תורה שאין לו לכה"ג להיכנס לפני ולפנים בבגדים שלבש אשתקד, אלא חייב לעשות את עבודת היום בכל שנה ושנה בבגדי לבן חדשים.

תשובה בבני נח

איתא בירושלמי (רפ"ט דנזיר) ד"עכו"ם אין להם כפרה, וכ"ה בתקו"ז (תיקון כא) "לא יקבל לון בתיובתא". ולכאור' צ"ב איך יתאים זה עם מה שמצינו שהועילה תשובה לאנשי גינוה (וכפי שהעיר במנחת חינוך מצוה ססד)? ונראה לבאר, דכפועלת התשובה ב' עניינים:

א. שלא ייענש על חטאיו, וזה שייך גם בב"נ. ב. למחוק את הפגם שנעשה בנפש, ועד לדרגא הנעלית דתשובה מאהבה, ש"זדונות נעשו כזכיות", ו"נעקר עונו מתחילתו" (יומא פו, ב. וברש"י שם). דרגא זו שייכת רק בישראל. וההסברה בזה:

כתב הרמב"ם (הל' גירושין ספ"ב) אשר רצונו האמיתי ופנימי של כל אדם מישראל הוא "לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות", והעבירות שעשה הוא רק מפני ש"יצרו הוא שתקפו". ולכן אף שע"י עבירה נעשה פגם בנפש, ה"ז רק דבר 'נוסף' על הנפש, ולא משנה מהותו האמיתי. ומכיון שכן, הנה ע"י שעושה תשובה, ו"תשש יצרו", הוא חוזר ומגלה את מהותו הפנימית (שבה אין שייכות לרע) – וממילא נמחק הפגם.

בגדי לבן חדשים

בדין בגדי לבן שעובד בהם הכהן גדול ביום הכיפורים, איתא בגמ' (יומא כד, א): "והניחם שם – מלמד שטעונין גניזה". ד"אינו עובד בהם פעם שני' לעולם אלא נגנזין במקום שיפשוט אותם" (רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ח ה"ה).

ולכאורה דורש דין זה הסברה, ובפרט שיש בזה משום "בל תשחית", לגנוז בגדים ולא להשתמש בהם יותר לאחר שנשתמשו בהם רק פעם אחת? ויש לבאר:

עיקר מטרת עבודת הכה"ג ביוה"כ – היא כפרת בנ"י. ומכיון שפעולת הכפרה היא ע"י תשובה, נמצא, שהכה"ג בעבודתו צריך להביא את ישראל לידי תשובה.

והנה "מדרכי התשובה להיות השב . . . משנה שמו, כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותם המעשים" (רמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ז). כלומר, שלימות התשובה היא כאשר האדם משנה את עצמו עד כדי כך שנהפך כביכול לאיש אחר, ונעשה כמו מציאות חדשה לגמרי.

ויש לומר, שאת הכח לעבודת תשובה זו מקבלים בנ"י מעבודת הכה"ג ביוה"כ:

כניסת הכה"ג לקדה"ק, המקום המקודש ביותר – אינה פועלת אצלו רק עליית מדריגה, אלא פועלת התחדשות גמורה במציאותו, וכאילו הוא אינו אותו הכה"ג שנכנס אשתקד לפני ולפנים. ולהיותו שליח של כלל ישראל, ה"ז נותן כח לכל אחד להשתנות גם הוא למציאות חדשה לגמרי.

גדר חיוב התשובה שחל ביום הכפורים

יקשה במאי קמיפלגי, ויקדים דלביאור הכס"מ יעלה שהוא פלוגתת הבבלי והירושלמי ידקדק בלשונות הש"ס והרמב"ם לענין החילוק בין עשי"ת ויוה"כ / יבאר דא"א לומר דליכא חיוב תשובה עצמי ביוה"כ והוא רק תנאי צדדי, רק י"ל שהחיוב שישנו הוא בגדר אחר מעשי"ת / יבאר דתשובה סתם היא חיוב שאין הזמ"ג, וזוהי חלות החיוב המחודשת שביוה"כ שנקבע זמן לתשובה / יקשה מהו חיוב תשובה דיוה"כ אחר שכבר נתחייב בזמן שחטא / יבאר דביוה"כ חל חיוב אף במי שחטא וכבר שב, כיון שהחיוב תשובה אינו מצד מצב הגברא רק מצד הזמן.

א.

ידקדק בלשונות הש"ס והרמב"ם לענין החילוק בין עשי"ת ויוה"כ

כתב הרמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"ו): "אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם, בעשרה ימים שבין ר"ה ויוה"כ"פ היא יפה ביותר כו'". וממשיך בהלכה שלאח"ז: "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל כו' והוא קץ מחילה כו' לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים".

ויש לדקדק בדבריו, שלכאורה סתר עצמו מרישא לסיפא, דבהלכה הראשונה הדגיש ש"אע"פ שהתשובה והצעקה יפה לעולם בעשרה הימים כו' היא יפה ביותר כו'", אלמא כל עשרת הימים "זמן תשובה" הם, וכשמם "עשרת ימי תשובה"¹ – וא"כ מהו שכתב מיד בסמוך דדוקא "יום הכפורים הוא "זמן תשובה", דמשמע קצת שהעשרה ימים אינם "זמן תשובה"?

והנראה בזה, בהקדם הדיוק בדברי הש"ס בזה. דאיתא בגמרא² "דרשו ה' בהמצאו . . . אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים". ויש לדייק במימרת הש"ס כאן.

¹ שבין כו'".

(1) ולהעיר מהגירסא ברמב"ם כאן (ראה ס' המדע – ירושלים, תשכ"ד) "בעשרת ימי תשובה

(2) ר"ה יח, א. יבמות מט, סע"א. שם קה, סע"א.

אמנם, ענין זה בתשובה שייך רק בישראל, שמהותם טוב. משא"כ בעכו"ם, שהם רע במהותם (ראה תניא ספ"א. ובארוכה מאמר לפ' בראשית תרנ"ט), והדברים הטובים שיש בהם הם רק נוספים על עצם מהותם – אין שייך שתשובתם תפעול לבטל הרע דהעבירה.

נעקר עונו מתחילתו

אמרו רז"ל, אשר תשובה מאהבה פועלת ש"זדונות נעשו לו כזכויות", ו"נעקר עונו מתחילתו" (יומא פו, ב ובפירש"י שם). כלומר, שתשובה זו יכולה לפעול גם למפרע, שהעוון נעקר לגמרי ונחשב כאילו לא הי' מעולם.

ולכא' תמוה: כלל הוא בעולם, אשר 'סיבה' מוכרחת להיות קדומה ל'מסובב' (התוצאה) ממנה. וא"כ, כיצד שייך כאן שהתשובה תהווה סיבה לעקור את רוע

העבירה "מתחילתו" (ה'מסובב'), אחר שבאה משך זמן לאחריו?

ונראה לבאר:

כלל זה, שפעולה אינה יכולה לפעול על דבר שקדם לה – הוא רק כאשר רוצים לפעול דבר חדש בזמן הקודם. אבל כאשר מדובר רק בבירור וגילוי מה שהי' אז, מובן שגם פעולה מאוחרת יכולה לברר על זמן הקודם.

וכן הוא בנדר"ד: מהות איש ישראל הוא טוב וקדושה (ראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב. וראה תניא סוף פכ"ד: "גם בשעת החטא היתה (הנשמה) באמנה אתו ית"), אלא שבזמן החטא מציאותו האמיתית – שהיא גם עתה טוב – נמצאת בהעלם. ולכן יכולה התשובה (מאהבה) לפעול למפרע, מכיון שהיא רק מבררת ומגלה את הטוב והקדושה שהיו גם קודם לכן (בשעת החטא) ביהודי.

שובה לאחר יום הכיפורים

סיפר כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש נ"ע: "פעם למחרת יום הכיפורים נכנסתי אל הוד כ"ק הרה"ק [כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב] ואשאל אותו: ומה עתה? ויענני: עתה ביחוד צריך לעשות תשובה (איצטער ערשט דארף מען תשובה טאן)".

ויש לבאר זה:

תשובה היא לפי מצבו של האדם – ככל שהאדם מגיע לדרגות נעלות יותר, נדרשת ממנו תשובה על ענינים כאלה שביחס למעמדו ומצבו הקודם לא נחשבו לחטא

וחסרון כלל (ראה תניא פכ"ט לו, ב)).

[דוגמא לדבר: "תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה" (שבת קיד, א) – דקודם שהגיע לדרגת "תלמיד חכם" לא היה זה אצלו כלל בגדר חסרון, ולאחרי שהגיע לדרגת "תלמיד חכם" – נעשה זה חסרון, ושוב אינו יכול להלך עם בגד זה].

ועפ"ז מובן בעניננו, דכשעומדים למחרת יוה"כ, הנה מצד גודל העילוי במעמדו ומצבו של יהודי ביוה"כ – "לפני ה' תטהרו" (ויקרא טז, ל), נדרשת ממנו עבודת התשובה באופן נעלה יותר – גם ביחס לענינים כאלו שבמצבו הקודם לא נחשבו לחטא כלל. ולכן "עתה ביחוד צריך לעשות תשובה".

נפש כי תחטא?

אשה אחת באה אל רבינו הזקן (בעל התניא והשו"ע) לליאזני, אודות בנה שנשמתד ר"ל.

רבינו הזקן יצא מחדרו ויאמר בניגון – "מה יודע אני [כלומר מה יכולני לעשות], אצל הרבי [המגיד ממעזריטש] היה כזה מעשה [שבאו אליו על אברך אחד שהשתמד] ואמר: "ונפש כי תחטא, תוהא (ראה זח"ג יג, רע"ב. טז, א) [לשון תמיהה]" – מה לנפש ולחטא?

ואמר עוה"פ: "נפש כי תחטא", שחושבים על ענין אחר... בא ענין כזה.

ואמר עוה"פ: "ונפש כי תחטא, תוהא", וא"כ צריך להיות "תחטא" – ריין ווערען [=להתנקות], מלשון "וחטאת את המזבח". ולמחרת, שבה ה"נפש" (כלומר, שב המשומד). וחזר רבינו הזקן לחדרו.

וכן אירע אצל אדמו"ר הזקן – שלאחרי זה שב המשומד, ונעשה מן המקושרים לרבינו הזקן.

(ע"פ רשימות רבינו, חוברת קיב)

ועמך כולם צדיקים – ביום הכיפורים

וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל
הַקֹּדֶשׁ... וְלֹא יָמוּת!
(אחרי כה, לה)

בכל השנה כולה כשכה"ג נכנס לקודש ה' נכנס לבוש במעיל שבשוליו היו פעמונים, כדי שיהי' "נשמע קולו בבואו אל הקודש". משא"כ ביוהכ"פ נכנס הכה"ג לקודש הקדשים בבגדי לבן שלא היו בהם פעמונים, ובלי רעש (ואף שרש"י מפרש הא ד"היום היה לה ניאשתיק" שגם ביו"כ הי' פעמון, אך עיין ר"ח, תוס' ותו"י שם שמפרשים "ניאשתיק" בענין אחר).

ויש לעיין מדוע בכל השנה הנה "ונשמע קולו" הוא תנאי עיקרי בכניסתו לקודש עד שבלי זה נתחייב ההיפך ד"ולא ימות" ר"ל, וביוהכ"פ אין תנאי זה נצרך?

וי"ל ע"פ המבואר בדרושי חסידות (סה"מ תרצ"ט עמ' 2 ואילך, ובכ"מ) דאף שדרך כלל "לא ברעש ה'" (מלכים-א יט, יא), כי בקדושה הכל בטלים אצלו ית', מ"מ הבעל תשובה מכיון שעבודתו בבריחה ממקום המות והטומאה לכן עבודתו ברעש גדול, וכדוגמת הבורח ממות ר"ל שבורח בקול רעש גדול.

והנה הכה"ג הוא שלוחם של כל ישראל, וכשנכנס לקודש ה"ה נכנס גם בשליחותם של אלו שנמצאים בדרגות נמוכות.

ולכן צריך שיהי' "ונשמע קולו בבואו הקודש" להראות שגם אלו שעבודתם ברעש גדול – הבעלי תשובה, נכנסים עמו.

אך כ"ז בכל השנה כולה, כשיש מקום לחטאים ועוונות ר"ל, ויש כאלו הבורחים ברעש כו'. אך ביוהכ"פ שבו נתגלה אצל כ"א

עצם נשמתו, ואין מקום לחטאים ועוונות, אזי נכנס כהן גדול בבגדי לבן ובלי רעש, כי כל בני ישראל עומדים אז בתכלית הביטול להקב"ה – "בקול דממה דקה".

על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע

ידועה הקושיא (ראה של"ה סח, סע"א) הרי כל החטאים שמפרטים בהנוסח ד"על חטא" הם ע"י היצה"ר, ומהו החטא המיוחד שעליו אומרים "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע"?

וי"ל הביאור בזה:

אמרז"ל (ברכות נד, א (במשנה)) "בכל לבבך – בשני יצריך", שצריכים לעבוד את השי"ת לא רק עם היצר טוב אלא גם עם היצר הרע.

וכמארז"ל (קידושין ל, ב) "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין", דכשם שתבלין אינו מבטל את המאכל, אלא מטיבו ומכשירו להיות ראוי למאכל אדם, כך גם פעולת התורה בהיצה"ר היא לא לבלות ולאבד את היצה"ר, אלא לבררו ולזככו, שלא זו בלבד שלא יהי' מונע לעבודת ה', אלא שגם הוא יעבוד את ה'.

וזהו "על חטא שחטאנו לפניך ביצר הרע", דהכוונה שחטאו בזה שלא ביררו וזיככו את היצר הרע עצמו, שיתהפך לטוב.

"כיצד מתודין כו"

ב' ענינים בהודוי – קבלה על העתיד וחרטה על העבר

עיקר הודוי – אמירת 'חטאתי'

א. כתב הרמב"ם בהל' תשובה (פ"א ה"א): "כיצד מתודין? אומר: אנא השם, חטאתי עויתי פשעתי לפניך, ועשיתי כך וכך כו'". והוא על פי דברי הגמ' (יומא לו, ב), שבוידוי צריך לומר: "חטאתי ועויתי ופשעתי".

אמנם, עיקר הודוי הוא – אמירת 'חטאתי'. כפי שכתב הרמב"ם בנוגע לוידוי ביום הכיפורים (שם פ"ב ה"ח): "הוידוי שנהגו בו כל ישראל, אבל אנחנו חטאנו (כולנו), והוא עיקר הוידוי". לכן, אף אם אמר 'חטאתי', ולא הוסיף 'עויתי ופשעתי' יצא ידי חובת וידוי (טור ורמ"א אר"ח סתר"ז ס"ג).

וצריך להבין:

בגמרא (שם) מבואר, שאמירת 'חטאתי' היא וידוי על השגגות, 'עויתי' – על הזדונות, ו'פשעתי' – על המרדים. ולפ"ז תמוה, כיצד אפשרי לצאת ידי וידוי (על כל סוגי העבירות, כמשמעות סתימת לשון הפוסקים) באמירת 'חטאתי' לבד? והלא בזה מודה ומתודה על שגגותיו בלבד, ולא על המרדים והזדונות (החמורים יותר)!

עצם מצות התשובה – עזיבת החטא בלבד

ב. ויובן בהקדם ביאור כללי, בגדר מצות התשובה:

בהגדרת מצות התשובה, כותב רבנו הזקן ב'אגרת התשובה' (בספר התניא, פ"א): "והנה, מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד. . שיגמור בלבו שלם לבל ישוב

מן התשובה ואינה מעכבת בה. אך סוף סוף, כיון שזהו התכלית והמבוקש של התשובה, שעל-ידה תהיה גם מחילה וכפרה על חטאיו שבעבר – לכן, כשהתשובה היא באופן שפועלת גם מחילה וכפרה, הרי זוהי שלימות (יתירה) בתשובה עצמה – שנפעל גם התכלית והמבוקש שלה.

נמצא, שבתשובה ישנם שני עניינים: (א) התשובה עצמה – הפעולה מכאן ולהבא. (ב) שלימות התשובה – פעולת המחילה והכפרה על העבר.

ב' ענינים בוידי כנגד ב' עניני התשובה

ד. על פי זה, תבואר הקושיא הנ"ל בענין הוידי:

הוידי אינו רק פרט מסוים בתשובה, אלא, כפי שנתבאר במקום אחר בארוכה (לקוטי שיעור חלק לח ע' 18 ואילך), התשובה (שבלב) והוידי (שבפה), הם דבר אחד. רק שהתשובה היא חלק ה'עבודה שבלב', והוידי הוא החלק הגלוי – הביטוי והאמירה של הדברים שבלב.

והנה, כשם שבתשובה ישנם שני עניינים (התשובה עצמה ושלימות התשובה), כן ישנם גם בוידי: (א) עיקר הוידי – אמירת 'חטאתי'. אשר בזה לבד, יוצא כבר ידי חובת וידי (כנ"ל). (ב) שלימות הוידי – חטאתי, עויתי ופשעתי. אשר זהו הוידי הראוי לכתחילה וידי מעולה יותר.

וכיון שהתשובה והוידי הם דבר אחד, יש לומר, ששני העניינים שבהם הם זה כנגד זה:

באמירת 'חטאתי' (עיקר הוידי) – מכיר האדם בכך, שמעשהו היה מעשה חטא. וכיון שכן, גומר בלבו, שלא יעשה עוד מכאן ולהבא מעשים דוגמתו; ובזה די עבור התשובה עצמה, מאחר ועניינה הוא – לפעול מכאן ולהבא, שמכאן ולהבא לא יחטא עוד בחטא זה.

אמנם, בכדי לבוא לידי חרטה על החטא (שלימות התשובה) – אין די באמירת 'חטאתי'. כי, (עיקר) כוונתו ב'חטאתי' היא – חטא בשוגג, וכיון שאינו מכיר בכך שעבר עבירה ברצון ובידיעה, אינו חש באשמה כל-כך [ולעניין החטא בשוגג, הרי יש לו כמה תירוצים כיצד אין זה באשמתו]. וכיון שאינו חש באשמה, אין זה מעורר בו רגש חרטה. לכן, שלימות הוידי הוא כשמוסיף גם 'עויתי ופשעתי' (זדונות ומרדים) – אזי חש הוא באשמה, ובא לידי חרטה.

ולפ"ז מבואר היטב, כיצד יוצא ידי וידי (אף על זדונות ומרדים) באמירת 'חטאתי' לבד: כי, כיון שוידי זה מביאו לידי עזיבת החטאים מכאן ולהבא עכ"פ – הרי בכך יוצא הוא ידי "מצות התשובה מן התורה" (ש)היא עזיבת החטא בלבד".

עוד לכסלה כו' ולא יעבור עוד מצות המלך כו'".

והנה, רבנו הזקן מדייק בלשונו, שמצות התשובה היא "עזיבת החטא בלבד". ויש לבאר כוונתו בזה:

בעבודת התשובה ישנם (בכללות) שני חלקים: (א) בנוגע למעשיו מכאן ולהבא – עזיבת החטא, שלא ישוב לעשותו עוד. (ב) בנוגע לעבר, היינו לתקן העבר שלו שבו פגם ע"י החטא, ולקבל ע"ז כפרה מאת הקב"ה – החרטה על החטא, והוידי. ובזה מדייק רבנו הזקן, ש"מצות התשובה", היא עזיבת החטא בלבד, ולא החרטה והוידי.

כלומר: ודאי אף החרטה והוידי מהווים עניין עיקרי בתשובה, וכמובא בספרים שהם מ"גדרי התשובה" (חובת הלבבות שער התשובה רפ"ד) ו"יחידות התשובה" (שערי תשובה לרבנו יונה ש"א בעיקר הח' סי"ט) – אך עכ"ז, אין הם עיקר ועצם מצות התשובה, שהיא כוללת רק החלק הנוגע להבא – עזיבת החטא בלבד.

הביאור בזה:

עיקר עניינה ומטרתה של התשובה היא, לפעול על האדם שיעזוב רשעו, וישנה דרכיו לטוב מכאן ולהבא. ובזה היא דרישת התורה מן האדם במצות התשובה. ואילו פעולת הכפרה והמחילה על החטא שעשה בעבר, אין היא חלק מעצם התשובה, אלא רק תוצאה ממנה – שבאם עושה תשובה, מתכפר לו החטא (ע"י הקב"ה).

[ותירה מכך: הכפרה אינה אפילו תוצאה הכרחית מן התשובה (ועאכו"כ שאינה מעכבת בה). כמוכח מכך, שבעבירות מסוימות אין שייכת כפרה, ואעפ"כ מועלת בהם תשובה שלא יקרא רשע מכאן ולהבא (יבמות כב, ב)].

לכן – החרטה והוידי, שמטרתם לפעול מחילה וכפרה (על חטאיו שבעבר), אינם בכלל מצות התשובה.

שלימות מצוות התשובה – חרטה על העבר

ג. אמנם, בהכרח לומר, שאף שכפרת החטא אינה חלק מעצם מצות התשובה (כנ"ל) – מהוה היא, במובן מסוים, חלק מן המצווה ונכללת היא בחיובה.

ההוכחה לכך: ב'אגרת התשובה' (שעניינה – ביאור מצות התשובה), מבאר רבנו הזקן באריכות (בפרקים ב"ג) גם ענייני תעניות וכו', הדרושים בכדי שיהיה "מרוצה וחביב לפניו ית' כקודם החטא". מכאן, שאף הכפרה ומחילת העוון שייכים לעניין התשובה.

הביאור בזה:

אכן, התשובה עצמה היא, לשנות דרכיו מכאן ולהבא לבד. ואילו הכפרה, אינה חלק